

MENNESKESYN Grundtvig beskæftigede sig i sine skrifter indgående med problemerne med samvittigheden. Han var yde for sin samtids primitive og ahistoriske forståelse af begrebet, blandt andre Søren Kierkegaards

Kan vi stole på vores inderste samvittighed

DEN ENGELSKE FORFATTER og filosof Iris Murdoch har beskrevet et fascinerende møde mellem den genopstandne Kristus og den tyske filosof Immanuel Kant (1724-1804). Den tyske filosof lytter ifølge Murdoch fromt og andægtigt til Kristus, men slutter samtalen med at sige, at han er nødt til at rådføre sig med sin samvittighed, inden han bliver en discipel af Kristus.

Kants begrundelse er, at når talen er om, hvad der er sandt vedrørende hans person – hvem han er, og hvad han bør gøre – så må han selv og hans samvittighed have det sidste ord.

Den danske teolog, digter og prædikant N.F.S. Grundtvig (1783-1872) beskæftigede sig i sine skrifter indgående med problemerne omkring samvittigheden og samvittighedsfriheden.

Grundtvigs gentagne synspunkt var, at samtiden talte ivrigt og følelsesladet om samvittigheden og samvittighedsfriheden, men at den forståelse af samvittigheden, som var populær i samtiden, var falsk og misvisende.

Grundtvigs opfattelse, som tog udgangspunkt i den sproglige betydning af ordet "samvittighed", kan illustreres ved at slå op i Ordbog over det danske Sprog. Heri kan man læse, at ordet "samvittighed" er en sammensætning af ordene "sam" og "vittighed" på den måde, at det gamle danske ord "vittighed" betyder viden.

Den oprindelige betydning af ordet "samvittighed" er altså en viden, som et menneske har tilfælles med en anden part som Gud eller Helligånden eller en

menneskelig eller samfundsmæssig agent. Det danske ord "samvittighed" betegner en viden eller en kilde til viden, som er pålidelig på den måde, at denne viden eller stemme ikke kun kommer fra et enkelt individ, men er en form for fælles viden eller "samviden". På svensk findes denne betydning i "samvete", og på latin svarer "conscientia" (samviden) til det svenske "samvete" og det danske "samvittighed".

Grundtvig kunne mange steder i sine skrifter – som oftest med et taktisk formål – forsvare det enkelte menneskes samvittighed og dets samvittighedsfrihed på en måde, som kan minde om datidens og det 18. århundredes mere individualistiske opfattelse af den menneskelige samvittighed.

Men det er interessant, at han stærkt kritiserede denne moderne fortolkning af den individuelle samvittighed på de steder i sit forfatterskab, hvor han i en dybere og mere teologisk og filosofisk forstand analyserede spørgsmålet om samvittigheden. På den måde talte Grundtvig i en prædiken fra 1838 om "de sørgelige Følger" af samtidens populære, men misforståede "Kamp for Samvittighedsfriheden".

Ifølge Grundtvigs kritik hyldede samtidens forfattere – som for eksempel teologen H.N. Clausen (1793-1877) og Søren Kierkegaard (1813-1855) – en opfattelse af samvittighedens stemme som en stemme, der udelukkende kom fra det enkelte menneske.

Samtidens moderne opfattelse havde

ifølge Grundtvig så at sige halveret begrebet om samvittigheden med den følge, at det enkelte individ ikke længere behøvede at have samvittighedens "samviden" tilfælles med nogen anden.

Grundtvig fremførte, at det er helt ulogisk, hvis vi siger, at vi altid skal være trofaste over for vores samvittighed, hvis vi samtidig mener, at der faktisk findes bestemte moralske normer, som vi bør følge. Hvis vi mener det sidste, må vi altid ifølge Grundtvig være villige til at indrømme, at vi i vores inderste tanker kan tage fejl. Vi bør derfor altid være villige til at rådføre os med og villige til om nødvendigt at bøje os for andre agenter, som er bedre og klogere, end vi selv er.

INDHOLDET AF DE UDSAGN, som overhovedet kan komme fra samvittigheden, er ifølge Grundtvig noget bestemt og begrænset. Ifølge Grundtvig er man således ikke "samvittighedsfuld", hvis man blot er tro imod sine egne tanker eller overbevisninger – uafhængigt af, hvad en sådan samvittighed skulle udsige. Samvittigheden udtrykker altid ifølge Grundtvig en viden og en "samviden".

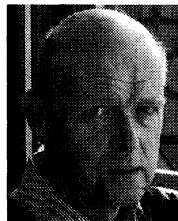
Hvis samvittigheden skal være en sand samvittighed, vil den nødvendigvis grundlæggende sige det samme til alle mennesker – uanset hvem de er, og hvor de lever. Hvis forskellige individer hævder, at deres samvittighed fortæller dem forskellige sandheder, kan vi ifølge Grundtvig logisk konkludere, at de ikke alle kan have en sand eller ægte

Det er vigtigt at huske, at en lang række af de mennesker, som igennem historien er blevet kendt for deres usædvanlige brutalitet, grusomhed og ondskab, har henvist til, at de har fulgt deres samvittighed.

form for samvittighed. Grundtvigs opfattelse var, at kun hvis samvittigheden på den måde siger det samme til alle mennesker, er en sådan samvittighed en sand og pålidelig kilde til viden, altså en samvittighed, som vi kan stole på.

Hvis vi overhovedet vil tale om, at nogle udsagn er "viden", så må en sådan viden nødvendigvis være principielt uafhængig af det enkelte menneskes tanker og følelser. Samvittigheden er ifølge Grundtvigs opfattelse på den måde en bestemt og sand viden om virkeligheden og den moralske og åndelige verden. En sand samvittighed, som er en virkelig viden og "samviden" eller "conscientia", kan derfor ikke ifølge Grundtvig udsige hvad som helst. Samvittigheden udtrykker en sand viden om den virkelige verden derude, og en så-

st kritisk over

dan viden kan ikke kun være identisk med det enkelte menneskes følelser eller tanker om, hvad der er sandt om eller for det menneske.

Ifølge Grundtvig er mennesker i denne verden ikke født med en samvittighed. De er skabt af Gud, og som sådanne skabninger er de født med en mulighed for at få en samvittighed. En samvittighed er ikke noget, som man uden videre har, men noget, som kommer af et møde med en anden agent i form af en slags opdragelse. Hvis et menneske fastholder, at det altid vil have det sidste ord, når talen er om, hvad der er sandt om og for det menneske, har det ifølge Grundtvig ikke erhvervet sig nogen ægte samvittighed.

Når et menneskes samvittighed taler, er der altid to stemmer, som taler samtidig og aflægger det samme vidnesbyrd. En virkelig samvittighed er netop en viden, som det enkelte menneske deler med en anden, og hvis et menneske i alle situationer fastholder, at det vil have det sidste ord, så umuliggør det menneske, at det kan have eller erhverve sig en sådan "samviden" med en anden enten menneskelig eller guddommelig agent.

GRUNDTVIGS TESE VAR, at hvis vi udelukkende vil konsultere vores egen lille samvittighed om, hvem vi er, og hvad vi bør gøre, så vil vi i mangfoldige tilfælde tage fejl. Vi vil i det tilfælde ikke have den tilstrækkelige viden, og vi vil handle ud fra en forvrænget eller falsk viden – også selvom det kun drejer sig

om, hvad eller hvem vi er som enkeltmennesker.

Selvom Grundtvig af naturlige grunde ikke har læst beretningen hos forfatteren Iris Murdoch, er det tydeligt i hans skrifter, at han fra sin samtid kender den problemstilling, som Iris Murdoch rejste med sin fiktive fortælling om Kant og den genopstandne Kristus.

De sidste hundrede års verdenshistorie har udvist en brutalitet, voldsomhed og grusomhed, som har været enestående i menneskehedens historie. Denne kollektive erindring – om holocaust, borgerkrigene i Jugoslavien og Afrika og Anders Breiviks voldsgerning i Norge i juli 2011 – er det faktum, som først og fremmest adskiller os fra N.F.S. Grundtvig og hans tid.

Det er vigtigt at huske, at en lang række af de mennesker, som igennem historien er blevet kendt for deres usædvanlige brutalitet, grusomhed og ondskab, har henvist til, at de har fulgt deres samvittighed. Det gælder også personer som Adolf Hitler, Idi Amin og Anders Breivik. Grundtvigs tanker om den menneskelige samvittighed og om dens problemer er derfor i høj grad relevante i en nutidig sammenhæng.

Ole Nyborg er lektor, cand.mag. og ph.d.-studerende ved Det Teologiske Fakultet i København

KRISTELIGT DAGBLADS KRONIK I MORGEN
Niels Davidsen-Nielsen, professor, dr.phil.:
Løft dit hoved og ret dig op!